

UDK 949.75 "1097/1102" (093)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 28. 12. 1998.

Materijalni odrazi Kolomanove vojne u Sjevernoj Dalmaciji

Nikola Jakšić

Filozofski fakultet, Zadar, Republika Hrvatska

U raspravi se predočuju materijalna svjedočanstva Kolomanova pohoda na Dalmaciju. Riječ je o poznatom zvoniku zadarskih benediktinki s presvođenom kapelom u prvom katu i natpisom koji spominje Kolomanov trijumfalni ulazak u Zadar. Velika se pozornost pridaje i ostavi s više od 2.000 komada Kolomanovih novčića iz Lepura kod Benkovca. Topografskom se analizom utvrđuje da su Lepuri u prostoru srednjovjekovnog Podgrađa, gdje je bilo ročište dvanaest hrvatskih plemenitih rodova tijekom cijelog srednjeg vijeka. Tome se pridodaje i arheološka argumentacija s posljednjih istraživanja iz 1997. godine na tom mjestu. Zaključuje se da su hrvatska plemena primila Kolomana upravo u Podgrađu, prihvativši vazalski odnos, a postižući oslobođenje od poreznih podavanja, čime su (p)ostali zaseban sloj unutar hrvatskog srednjovjekovnog društva. Materijalni ostaci pokazuju da je Koloman u svom pohodu na Dalmaciju uložio znatne diplomatske aktivnosti i materijalnih sredstava što je i rezultiralo pokoravanjem dalmatinskih gradova bez značajnijih vojnih sukoba.

Spoznaja o sporazumu koji je ugarski kralj Koloman postigao s predstavnicima hrvatskih rodova očuvana je u tekstu kojega obično nazivamo *Pacta*, *Concordia* ali i *Qualiter* prema početnoj riječi naslova samoga spisa.¹ Iako su u njemu utanačene pojedinosti prema kojima će predstavnici dvanaest hrvatskih rodova, u latinskom tekstu titulirani *comesima*, priznati ugarskoga kralja i hrvatskim kraljem, ostaje niz nepoznanica oko ovoga sporazuma. Jedna od njih svakako je lokacija na kojoj je utvrđen taj sporazum.

Nepobitna je činjenica da je slijed događaja u prvim godinama 12. stoljeća, a vezano uz daljnju sudbinu Hrvatske i Dalmacije, *Pacta* svakako prvi od poznatih nam događaja. Slijedilo je uskoro i podvrgavanje dalmatinskih gradova pod vlast Kolomanovu, a u važnoj je ispravi iz kartulara zadarskih benediktinki sačuvana vijest o njegovom krunjenju u Biogradu 1102. godine. Tom je prigodom novi vladar obdario taj samostan kraljevskom slobodom.² Nema sumnje u to da su

¹ S. ANTOLJAK, *Pacta ili Concordia od 1102.*, Zagreb, 1980.

² *Anno incarnationis domini nostri Jesu Christi, millesimo secundo. Ego Collomanus, dei gratia, rex Hungarie, Croatiae atque Dalmatie. Salvo abito consilio, postquam coronatus fui Belgradi supra mare, in urbe regia, rogatus subsciptorum meorum comitorum, pro caritate dei et remedio anime mee, dono perpetuam pacem et regiam libertatem monasterio sancte Marie montium, quod situm est in ladera, ut ibi deo devote degentes deum interpellare pro me et pro statu regni valeant.* V. NOVAK, *Zadarski kartular Samostana svete Marije u Zadru*, Zagreb, 1959., 256.

predstavnici 12 hrvatskih rodova priznali Kolomanovu vlast prije nego dalmatinski gradovi, iako su *Croatia et Dalmatia* pri samom kraju 11. stoljeća imale činiti jedinstveni upravni teritorij, kako to posvjedočuju neke isprave toga doba.³

Ipak prihvaćanje novoga vladara u Zadru nije išlo posve glatko. O tome nam svjedoče podaci iz životopisa trogirskog biskupa blaženog Ivana, u kojemu se najveće zasluge za miran ishod konačnog događaja pripisuju upravo njemu.⁴ Sličnih je problema bilo i u Splitu, o čemu nas izvješćuje Toma Arhidakon u sedamnaestom poglavlju svoje kronike pod naslovom *Qualiter Hungari ceperunt dominium Dalmatie et Croatiae*.⁵

Iako je pohod na Hrvatsku i Dalmaciju, dakle, završio za ugarskog vladara posve povoljno, što bi značilo da je valjda ne samo vojno nego i politički bio dobro pripreman, ipak je Koloman morao neke probleme rješavati "u hodu" i prilagodavati se trenutačnim okolnostima, a pokušavao ih je na najbolji i najbezbolniji način rješavati u svoju korist. Ovako viđen razvoj događaja implicite postavlja pred nas ovu dvojbu: da li je Koloman u svom pohodu na Hrvatsku i Dalmaciju unaprijed pripremio sporazum s predstavnicima hrvatskih plemena i potom ga donio u primorske krajeve kao gotovo političko postignuće ili je pak taj sporazum nastao u nuždi, u konkretnim prilikama neposredno za vrijeme vojnog pohoda prema Jadranskoj obali.

Proučavanje raznolikih problema vezanih uz dvanaest hrvatskih rodova uznapredovalo je nakon Drugog svjetskog rata barem u jednom pravcu. Temeljita arhivska istraživanja koja je proveo S. Antoljak, a pojedinačnim ih rješenjima dopunjali i drugi autori, nepobitno su posvjedočila da je sjeverna Dalmacija, zapravo područje Ravnih kotara, integralni prostor na kojemu kroz cijeli srednji vijek žive i tu imaju svoje najvažnije posjede članovi spomenutih dvanaest hrvatskih rodova.⁶ Drugim riječima oni zaposjedaju prostor od Nina na sjeveru, do rijeke Krke na jugu, zapravo najplodniji dio Hrvatske u zaleđu srednjovjekovne Dalmacije. To ujedno znači da su koncentrirani većinom u zaleđu grada Zadra, a njegov će se distrikt u kasnom srednjem vijeku znatno proširiti te obuhvatiti mnoge terene na kojima su predstavnici spomenutih hrvatskih rodova živjeli. Uostalom, tim su posrednim putom, upravo kroz zadarski notarijat ili u ispravama zadarskog kaptola, o njima i očuvane relativno brojne vijesti.

Već istaknuso da Kolomanova vojna nije bila najsretnije dočeka u gradovima Dalmacije. O tome nam svjedoči i kronika Splitsanina Tome Arhidakona, koji opisuje spomenute događaje vezane uz Split i ranije istaknutu nevoljkost Zadrana da prihvate novoga vladara, u čemu je onda morao posredovati trogirski biskup Ivan. Čini se da je samo Trogir, valjda zahvaljujući ulozi svoga spomenutog biskupa, jedini dočeka Kolomana bez većih potresa, o čemu bi posredno svjedočili i privilegiji ugarskih vladara tome gradu, nazvani privilegijama trogirskog tipa, kako je već naslutila N. Klaić.⁷

³ Kad Trogirani u svibnju 1097. daju obećanje mletačkom duždu u ispravi stoji *domino nostro Vitali Michaeli, duci Venetiae et Dalmatiae atque Croatiae protobouanatori*, u vrlo slično izjavili su i Splitsani iste godine. J. STIPIŠIĆ - M. ŠAMŠALOVIĆ, *Diplomatski zbornik*, sv. I., Zagreb, 1967., 207-208.

⁴ V. GLIGO - H. MOROVIĆ, *Legende i kronike*, Split, 1977., 73 i 107.

⁵ P. RAČKI, *Thomas Archiepiscopus: Historia saloniensis*, Zagreb, 1884., 56. Vidi komentar N. KLAJĆ, *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*, Zagreb, 1990., 157.

⁶ S. ANTOLJAK, Izumiranje i nestanak hrvatskog plemstva u okolici Zadra, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 9., Zadar, 1962.

⁷ N. KLAJĆ, Još jednom o tzv. privilegijama trogirskog tipa, *Istorijski časopis*, XX., Beograd, 1973., 15; ISTA, 1990., 157.

Očigledno je uspostava vlasti nad Dalmacijom, a ne samo nad Hrvatskom, bila neskrivenom namjerom ugarskoga kralja u vrijeme pripremanja pohoda, pa je, za tako ambicioznu zamisao Koloman morao uz vojne argumente pripremiti i ponešto argumenata iz arsenala političke prirode. U takve valjda treba ubrojiti i potporu trogirskog biskupa, čovjeka koji je pripadao reformiranoj crkvi, koja je na političkoj pozornici Europe izrazito ojačala u drugoj polovici 11. stoljeća. No posve je sigurno da podrška jednog dalmatinskog prelata nije mogla biti jedini njegovim postignućem političke naravi.

Osvajanje Dalmacije značilo je ponajprije ulazak u Zadar kao glavni grad kraljevstva, a put iz Knina prema Zadru vodio ga je glavnom vojničkom cestom koja je većim dijelom prolazila Ravnim kotarima, dakle predjelima pod kontrolom onih dvanaest hrvatskih rodova nabrojanih u *Pacti*. Taj cestovni pravac, pojedine dijelove kojega smo rekonstruirali u zasebnoj raspravi prije više godina, zadarski dokumenti srednjega vijeka nazivaju *Via magna cesta vocata*. Proteže se od Knina, preko Bribira i Ostrovice prema Benkovcu i dalje, sve kroz posjede spomenute dvanaestorice u pravcu Smilčića, do Zelenog hrasta nedaleko Posedarja, a odatle dalje na sjeverozapad prema Ninu ili pak na zapad kroz Poličnik i Murvicu prema Zadru.⁸ To je cesta koju, promatranu iz suprotnog pravca, dakle iz Nina, srednjovjekovni izvori nazivaju cestom za Ugarsku (čitaj Hrvatsku pod ugarskim kraljem).⁹ Kolomanu je tako na putu prema Zadru stajala znatna prepreka zavidne vojne snage, što se tako jasno zrcali u samoj *Pacti*. Spomenutim su se ugovorom dvanaestorica obvezala da će kralja pomoći u vojnim pohodima s desetoricom konjanika po rodu, dakle sa 120 konjanika ukupno, što za mjerila ranog 12. stoljeća, nije nimalo zanemariva snaga.¹⁰ Vojni sukob s takvim snagama zasigurno bi oslabio Kolomanovu silu i uspostava vlasti nad Dalmacijom, ponajprije nad Zadrom, mogla je lako postati dvojbena. Stoga je, barem njihovo pasivno držanje u tom trenutku bilo ono što je Kolomanu bilo neophodno. Osobno smatram da upravo u tom kontekstu treba gledati na *Pacta*, iako u njezinom sadržaju dakako o tome nema niti jedne riječi. Dvanaestorica su, čini se, ishodila relativno povoljne uvjete. Koloman ih oslobađa od svih poreznih podavanja što će ih u krajnjoj instanciji učiniti ili pak ostaviti privilegiranim unutar hrvatskoga srednjovjekovnoga društva. Mi, o njihovom statusu prije 1102. godine ne znamo zapravo ništa.

Da je pokoravanje obalnih gradova Dalmacije bio zapravo Kolomanov konačni cilj za postignućem kojega je vjerojatno strepio, dokazuje i njegovo kasnije ponašanje, a odnosi se na darivanje onih činitelja unutar gradskih zidina koji su za njega odigrali stanovitu pozitivnu ulogu. Takvo se ponašanje ogleda ponajprije u materijalnim ostacima, primjerice u daru zadarskim benediktinkama ovjekovječenom u zvoniku samostanske crkve, na koji su redovnice i danas ponosne, a na njemu je uklesan posvetni natpis u kojem se ne spominje samo godina gradnje, nego i

⁸ N. JAKŠIĆ, Topografija pravca via Magna cesta vocata tendens per Lucam, *Starohrvatska proučavanja*, III./14., Split, 1984., 342. Dodatne dopune vidi u N. JAKŠIĆ, Srednjovjekovni sabor plemenitih Hrvata u Podbrizižanima, *Starohrvatska proučavanja*, III./23., Split, 1997. (u tisku).

⁹ I. PETRICIOLI, Osvrt na ninske građevine i umjetničke spomenike srednjega i novoga vijeka, *Rad Instituta JAZU u Zadru*, 16-17., Zadar, 1969., 354.

¹⁰ O značaju ovog broja konjanika vidi S. ANTOLJAK, op. cit., 227-229. Slično je 1193. godine Bartol Krčki, dobivši Modruš od Bele III., preuzeo obvezu da daje deset oklopnika u granicama Hrvatske i samo četiri izvan granica, T. SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus* (dalje CD), II., 262, ili pak građani Gradeca 1242. godine dužni su deset naoružanih vojnika Beli IV. kada bude ratovao prema primorskim stranama ili prema Koruškoj i Austriji, CD, IV., 174.

okolnosti pod kojima je izvedena. Natpis je uklesan pod vijencem koji dijeli prizemlje od prvoga kata zvonika na sjeveroistočnom i sjeverozapadnom zidu, a glasi:

ANNO INCAR. DNI. NRI. IHV XPI. MIL. C. V. POST VICTORIAM ET PACIS
PRAEMIA. IADERE INTROITUVS. A DEO CONCESA
PROPRIO SVMPTV HANC TVRRI SCAE MARIAE VNGARIAE DALMATIAE
CHROATIAE CONSTRVI ET ERIGI IVSSIT REX COLLOMANNVS.¹¹

Inače se cijeli zvonik sastoji od prizemlja, u kojem je bio samostanski arhiv i riznica, od Kolomanove presvođene kapele na njegovom prvom katu, te od još pet katova podijeljenih vijencima. Gornja dva kata rastvorena su dvostrukim biforama, a najgornji kvadriforama. Zvonik je pokriven piramidalnim krovom. Kapela na prvom katu kao najzanimljiviji i najvrijedniji dio cjeline zvonika ima kvadratni tloris, a presvođena je križnorebrastim svodom. Pojasnice svoda od urednih klesanaca počivaju na četiri poligonalna stupa s kubičnim kapitelima u kutovima kapele. Na kapitelima je uklesano kraljevo ime tako da su na svakom kapitelu po tri grafema: R.CO - LLO - MAN - NVS. Svod i zidovi kapele s vratima na jugoistočnom zidu, a za izlazak na nekadašnji balkon prema kapitularnoj dvorani, bili su oslikani freskama očuvanim u skromnim ostacima. Raspoznaje se poprsje Arhandela na jugoistočnom isječku svoda te kompozicija Krista u slavi na odgovarajućem zidu. Na sjeveroistočnom zidu raspoznaju se djelovi kompozicije *Žena mironosnica na Kristovu grobu* te ulomci *Oplakivanja*. Freske otkrivaju stilsku pripadnost njihovih slikara zapadnjačkom krugu, s naglašenim ekspresionizmom koji se ogleda u izduženim likovima s jako malim glavama i dugim ekstremitetima. Na tim su izduženim licima, s niskim čelom, uši postavljene visoko. U cjelini su likovi riješeni uglavnom grafički, iako su pojedini dijelovi lica slikani bijelom bojom, ciglastom i sivozelenom bojom kojom se označavaju sjene.¹²

U prizemlju zvonik čini jedinstveni građevinski sklop s kapitularno dvoranom samostana, a iz nje se i uspinje na prvi kat zvonika. Kapitularna dvorana istovremeno je prislonjena uz vanjski sjeveroistočni zid samostanske bazilike. Pravokutnog je tlorisa, presvođena poluvaljkastim svodom. Svod podržavaju pojasnice oslonjene na stupove s kubičnim kapitelima, prislonjene uz unutarnje zidove dvorane. Vijenac palmeta nad arkadama u toj dvorani i u Kolomanovoj kapeli zvonika posve su istovjetni. U jugozapadnom zidu dvorane, u kutu pod slijepom arkadom, grobnica je opatice Vekenege, koja je samostanski sklop dovršila i potom 1111. godine preminula. Njezin reprezentativni nadgrobni spomenik nosi epitaf koji ujedno spominje povijesne događaje vezane uz Kolomanovo preuzimanje vlasti u Zadru.

¹¹ I. PETRICIOLI, Umjetnička baština samostana sv. Marije, *Kulturna baština sv. Marije u Zadru*, Zadar, 1968., 65, s cijelovitom lekcijom + *Anno incarnationis Domini nostri Iesu Christi millesimo centesimo quinto, post victoriam et pacis praemia, iadere introitus, a Deo concessa proprio sumptu hanc tvrrim sauctae Mariae, Ungariae, Dalmatiae, Croatiae, construi et erigi iussit rex Colomanus*.

¹² C. FISKOVIĆ, *Dalmatinske freske*, Zagreb, 1965., I. PETRICIOLI, op. cit., 82-86; N. KLAJČ - I. PETRICIOLI, *Zadar u svadnjem vijeku*, *Prošlost Zadra*, II., Zadar, 1976., 264 te I. FISKOVIĆ, *Romaničko slikarstvo u Hrvatskoj*, Zagreb, 1987., 37.

LAUDE NITENS MULTA IACET HIC VEKENEGA SEPULTA
 QUE FABRICAM TURRIS SIMUL ET CAPITOLIA STRUXIT
 HAE OBIT UNDENO CENTUM POST MILLE SUB AEVO
 QUO UENIENS HRISTUS CARNIS GESTAUIT AMICTUS
 NOS HABEAT EST ANNUS QUINTUS QUO REX COLOMANUS
 PRAESUL ET EST DECIMUS QUO GREGORIUS FUIT ANNUS

IN FESTO SACRI COSMAE MIGRAUIT ET DAMIANI
 UT SIT IN ARHE DEI UITA PARHENNIS EI.

Freska u arkadi nad Vekeneginom grobnicom imala je prikaz *Navještenja*, a očuvan dio poprsja arhandela Gabrijela pokazuje posve drukčija likovna iskustva nego slikarije u zvoniku. Upućuje na jače povezivanje s razvijenim likovnim središtima Sredozemlja i njihovim tradicijskim iskustvom u kojem boja ima mnogo važniju ulogu, te se tonskim postupcima osnažuju i sažimlju forme volumena. Stoji na počecima pojave adriobizantskog stila u slikarstvu na našoj obali.¹³ Crijena Kolomanova revanša, ali i isticanja vlastite uloge, očito nije bila malena. Danas nam nije poznato kolika je sredstva morao uložiti Koloman u gradnju zvonika i presvođene, oslikane kapele na prvome mu katu, a koju krase prvi križnobreasti svod u Dalmaciji i najstariji takav precizno datiran u europskoj romaničkoj arhitekturi, a nije poznato ni koliko su stajale njezine freske izrazito zapadnjačkog nadahnuća. Ni, o tome se ipak može nešto konkretnije kazati. Naime, zadarske su ponosne benediktinke ustanovile tijekom 15. stoljeća da je zvonik u lošem stanju i da ga valja pregraditi. Pregradnja zvonika naručena je kod poznatog todobnog zadarskog graditelja Nikole Grgurova Bilšića 1438. godine. No značajno je istaknuti da mu je pregradnja povjerena uz uvjet da postojeći zvonik razgradi odozgo do Kolomanove presvođene kapele na prvome katu, da izmijeni njegove trošne blokove te da ga izgradi od bijelog kamena, posve jednakog kakav je i bio. Crijena, dakle, samo gornjih rastvorenih njegovih katova, bez prizemlja i spomenute oslikane kapele na katu, poznata nam je iz narudžbe pregradnje u 15. stoljeću, odnosno iz ugovora sa zadarskim graditeljem Bilšićem: iznosila je 950 zlatnih dukata.¹⁴ Priprema vojnog pohoda, koji je očito završio mirom i bez neposrednih, svakako bez značajnijih sukoba, a to znači i bez pljačke i bez pravoga ratnog plijena, pouzdano je skup pothvat, što nije potrebno posebno isticati, niti o tome razglabati u potankostima. U nj treba svakako ubrojiti i troškove političkih nastojanja oko pripremanja akcije, a zapravo na ovaj ili onaj način potkupljivanje pristalica na svoju stranu. Za takve se i ine svrhe u vojnom pohodu nosi veća količina srebrnog i zlatnog novca, bez čega je tako opsežna akcija posve nezamisliva. Tako je i Koloman sa sobom nosio blago koje se sastojalo od srebrnog novca što ga je sam dao kovati, ali i od bizantskih zlatnika kao najjače monete toga doba u Europi. Dragocjene kovine nisu osim toga morale biti iskovane u novcu, nego su i kao skupocjeni nakit bile jednako vrijedno platežno sredstvo.¹⁵ Takve su dakle dragocjenosti, ako ih je njegov rizničar nosio sobom, a jest, morale ostaviti traga i u materijalnim ostacima. Namjera nam je da o tome ponešto izložimo.

¹³ I. FISKOVIĆ, op. cit. 38.

¹⁴ C. FISKOVIĆ, *Zadarski sredovječni majstori*, Split, 1951., bilj. 403., i I. PETRICIOLI - N. KLAJČ, op. cit., 139.

¹⁵ O tome nam svjedoče srednjovjekovne ostave novca u kojima se često nalazi i srednjovjekovni nakit, kao što

Posljednjih desetljeća prošloga stoljeća pronašao je stanoviti Pere Pavlović iz sela Lepura, općina Benkovac, poveću ostavu novca koja se sastojala od oko 2.000 novčića kralja Kolomana, te nešto zlatnika bizantskih careva iskovanih u drugoj polovici 11. stoljeća.¹⁶ Bez svake je sumnje ova velika ostava podrijetlom iz fonda kojim je podupirana Kolomanova vojna prema Jadranu. Ona je njezin materijalni odraz i relikv, a dospjela je u zemlju upravo tih godina jer u njoj nema otkrova vladara nakon Kolomana.

Značajan je isto tako i jedan nalaz u srednjovjekovnom grobu na lokalitetu Begovača u Kašiću kod Zadra, gdje je uz pokojnicu bio Kolomanov novčić i skupina malih, srebrnih karičica "S" tipa, kakve su poznate u brojnim nalazima u Panoniji, a dobro su datirane novcima ugarskih vladara druge polovice 11. i početka 12. stoljeća.¹⁷ Prema tome i ovaj grobni inventar iz Ravnih kotara sadrži u cijelosti proizvode panonske provenijencije Kolomanova vremena. Inače su karičice "S" tipa, a jednako tako i Kolomanov srebrni novčić rijedak nalaz u ovom prostoru.¹⁸ Jedva da poznamo po koji pojedinačni primjerak, a primjerak u Kašiću jedinstven je kao grobni nalaz. Kašić je patrimonijalno dobro roda Kašića, a njihov je knez Gurra bio jedan od dvanaestorice spomenutih u *Pacti*. Karičice "S" tipa, kao što to slikovito objašnjava spomenuti grobni nalaz iz Kašića, dospjele su u Dalmaciju za vrijeme Kolomanova pohoda, ali nisu i jedini registrirani primjerci u ovom prostoru. Pronađene su u još jednom grobu na istoj nekropoli u Begovači, zatim u četiri groba na susjednom lokalitetu Manastirine u Kašiću te u još jednom grobu na nedalekom lokalitetu Grede kod Kašića.¹⁹ Gustoća tih nalaza u okolici Kašića svakako je rezultat i temeljitije istraženosti te mikroregije nego drugih prostora u Dalmaciji. Ipak karičice "S" tipa susrećemo i u Bribiru. Na nekropoli u Manastirinama pronađen je i par naušnica pilinskog tipa, kakve se datiraju najčešće u kraj 11. stoljeća, a koje duguju svoj naziv lokalitetu Pilin u Mađarskoj. Stoga i njih treba ubrojiti u skupinu nalaza koji odražavaju nazočnost Panonaca u zaleđu Zadra.²⁰ Ujedno ukazujemo na raspored panonskih nalaza s nekropole Manastirine u Kašiću. Zapaža se da su grobovi s nakitom panonske provenijencije grupirani u uskom prostoru nekropole. To dokazuje da su dospjeli u grobove u relativno kratkom roku, što posredno svjedoči da je riječ o jednoj epizodi s uskim vremenskim ograničenjem. Grobovi s karakterističnim panonskim inventarom stoga su rijedak slikoviti primjer odraza boravka Panonaca u zaleđu Zadra na samom početku 12. stoljeća, a grob s Kolomanovim novčićem samo поближе objašnjava situaciju.

U ovoj nas prigodi ipak ponajprije zanima mjesto nalaza mnogo važnije bogate ostave Kolomanovih srebrnjaka. To je mjesto šira okolica Benkovca, a moguće je da se možda sama lokacija dovede u tješnju vezu sa samim vojnim pohodom. Prvo što u tom smislu zamjećujemo jest činjenica da je ostava pronađena na lokaciji neposredno uz spomenutu srednjovjekovnu veliku

su primjerice ostave iz 15. stoljeća iz Pridrage i Lipove glavice. Vidi N. JAKŠIĆ, *Kasnosrednjovjekovno groblje kod crkve Sv. Spasa u Vrh Rici, Starohrvatska provincija*, III./23., Split, 1996., 154.

¹⁶ Samo je nekoliko primjeraka završilo u Arheološkom muzeju u Splitu i Arheološkom muzeju u Zadru. Vidi D. M. METCALF, *Coinage in the Balkans 820-1355*, Tessaloniki, 1965., 186; I. MIRNIK, *Nalazi starog novca u Benkovcu i okolici*, zbornik *Benkovački kraj kroz vrijeme*, 89.

¹⁷ N. JAKŠIĆ, *Crkve na Begovači i problem starohrvatskih nekropola*, *Diadora*, 11., Zadar, 1989., 429.

¹⁸ ISTO. Osim u ostavi iz Lepura, dva su Kolomanova novčića pronađena na Begovači u Kašiću, a po jedan u Šopotu kod Benkovca i na Bribiru.

¹⁹ N. JAKŠIĆ, *op. cit.*, 427.

²⁰ N. JAKŠIĆ, *op. cit.*, 40.

cestu. *Via magna*, kojom se je, dakle, kretala Kolomanova vojska iz pravca Knina u zaleđe Zadra. No nameće ovaj nalaz na toj konkretnoj lokaciji i neka usmjerenija razmišljanja. Selo Lepu-ri, gdje je ostava otkrivena, ne spominje se u srednjovjekovnim dokumentima, a to znači da je taj recentni toponim, koji se pojavljuje tek od kraja 17. stoljeća, preslojio neki stari hrvatski srednjovjekovni toponim kojega ime nam za sada ostaje nepoznato.²¹ Smješteno je to selo, kako već rekosmo, na glavnoj prometnici prema Kninu četiri kilometra jugoistočno od antičke Aserie, važnog municipija rimske Liburnije. Aserija je kao toponim preživjela velike potrese kasne antike te nam se obznanjuje u povijesnoj građi 11. stoljeća, kada su na tom mjestu benediktinci iz Biograda pribavili za svoj samostan sv. Ivana Evanđelista neke posjede od hrvatskog rodovskog plemstva.²² Ipak poslije 11. stoljeća njezino se ime više ne pojavljuje u izvorima, što znači da se izgubilo. Aseriju je preslojio jedan hrvatski toponim, koji je i danas živ, a glasi: Podgrađe. Odnosi se svakako na naselje pod gradinom Aserijom.

Podgrađe se pojavljuje u srednjovjekovnim izvorima često, osobito u onim izvorima, u kojima se spominje kao sastajalište hrvatskoga rodovskog plemstva, *iudicum nobilitum comitatus de Luca, sedis iudicare in Podgray nuncupate*. Hrvatsko se rodovsko plemstvo sastajalo tijekom srednjeg vijeka u Ravnim kotarima na dvije lokacije, na kojima se sudilo i gdje su se donosile odluke prema važećem običajnom pravu. Jedna od tih lokacija bilo je već spomenuto Podgrađe, a druga lokacija, na kojoj se sastajao sabor, zvana je Podbrižani. Ove nas okolnosti primoravaju, a vezano uz Kolomanovu vojnu na Dalmaciju, da se nešto detaljnije pozabavimo preciznijom ubikacijom tih dvaju važnih sastajališta hrvatskog rodovskog plemstva. S obzirom na to da su upravo na takvom sličnom susretu priznali sebi za kralja kandidata iz dinastije Arpadovića, i s obzirom na to da je upravo u blizini jednog od njih pronađena spomenuta ostava Kolomanova novca kao materijalni odraz njegova vojnog pohoda, može se priličnom sigurnošću postaviti kao radna pretpostavka da se povijesni dogovor vođa hrvatskih rodova i kralja Kolomana odigravao na jednoj od dvije upravo spomenute lokacije. O preciznoj povijesnoj lokaciji Podbrižana kao mjesta uz koje se vezuje institucija hrvatskog sabora dokumentirana u izvorima u sredini 14. stoljeća upravo smo nedavno temeljito raspravili i utvrdili da je srednjovjekovni toponim Podbrižane na mjestu današnjeg Šopota kod Benkovca. Srednjovjekovni je toponim, izgubivši na značenju u vremenu kad je prestao djelovati sabor dvanaest plemenitih rodova, potisnut nazivom važnog vrela pitke vode zvanog Šopot, koji je i danas jedan od najvažnijih živih izvora u tom prostoru.²³

To znači da su Podbrižani na mjestu današnjeg izvora žive vode u Šopotu pod Grubića glavicom. Upravo su na toj lokaciji 1928. godine otkriveni temelji jedne crkvice gdje je pronađen čuveni natpis na kojem se spominje knez *Branimir* kao *dux Croatorum*. Očito je to bila prevažna lokacija u društvenom životu rodovske zajednice kad je na njoj tako važan natpis iz 9. stoljeća, a sjedište sabora zabilježeno kroz 14. stoljeće.

Što se pak srednjovjekovnog Podgrađa tiče, ono je nekoliko kilometara istočnije, ispod same Aserije, tj. Gradine u suvremenom Podgrađu, no veliko je pitanje pokriva li današnje selo toga naziva upravo istovjetan prostor poznatoga srednjovjekovnoga toponima. Da bismo sa sigur-

²¹ S. BAČIĆ, *Perušić, Lupa Marijina uznesenja*, Zadar, 1989., 90.

²² J. STIPIŠIĆ - M. ŠAMŠALOVIĆ, op. cit., 149-153.

²³ N. JAKŠIĆ, Srednjovjekovni sabor plemenitih Hrvata u Podbrižanima, *Starohrvatska prussjeta*, III., 23., Split, 1997. (u tisku).

nošću utvrdili prostor srednjovjekovnog Podgrada, morat ćemo analizirati izvornu srednjovjekovnu građu koja nas informira o njegovoj lokaciji. Tako se primjerice 10. listopada 1409. godine spominje da stanoviti Nikola Radojević od roda Kotunji ima neku zemlju u blizini Podgrada, a tom su prigodom i opisane granice spomenutog terena. Teren je u selu zvanom Tribotono u ostrovičkom komitatu, a graniči na sjeverozapadu s nekim nečitljivim selom, na jugoistoku sa Ivanom Cetinskim (Nelipićem), na sjeveroistoku s nekom, opet na žalost nečitljivom dragom, i na jugozapadu s Podgrađem.²⁴ Ovaj nam izvor na žalost malo pomaže preciznijoj lokaciji Podgrada, jer su susjedni toponimi u instrumentu nečitljivi. Drugi nam jedan izvor, međutim, nudi više informacija. Naime 27. studenog 1399. godine knez Tvrdko Kurjačić obvezao se pred zaderskim Kaptolom da će Ani, udovici bana Vuka, vratiti posjed Malinu vas ako je ova iskupi za 500 dukata. Tom su prilikom opisane granice posjeda Malina vas u komitatu Ostrovice, kojem je Podgrada na sjeverozapadnoj i sjeveroistočnoj strani.²⁵ Ti će prostorni odnosi naravno biti od pomoći ako znamo točnije locirati samu Malina vas, o kojoj je u ovom dokumentu riječ. Za njezino precizno lociranje u prostor ima na sreću dovoljno podataka već u spomenutom dokumentu, a i u nekim drugima. Ponajprije su očuvani toponimi koji se pojavljuju na jugozapadnoj strani Maline vasi, a to su Užolica i Pristeg, oba u današnjem Pristegu. U jednom drugom dokumentu govori se o tome da je jedan cjeloviti posjed od sedam ždrijevova smješten u Malina vasi i Kolarini iz čega proizlazi da je srednjovjekovna Malina vas u današnjoj Kolarini, odnosno dio Kolarine.²⁶ Kolarina je zaista Pristegu na sjeveroistoku kako to veli ranije spominjani dokument. Nešto podataka imamo i o smještaju srednjovjekovnog sela Rosulje, za koji dokument kaže da je Malinoj vasi na sjeveroistoku zajedno s Podgrađem. Naime, ista se Rosulja spominje i u granicama srednjovjekovnog Podlužja, kao južna granica.²⁷ U srednjovjekovnom pak Podlužju spominje se crkva sv. Jurja, a to je današnja crkva sv. Petka u Kolarini, što smo nedavno iscrpno raspravili.²⁸ Prema tome, današnja je Kolarina na mjestu srednjovjekovnih sela Kolarine, Maline vasi i Rosulje. No od ta tri potonja su se dva ugasila, a pravoslavno stanovništvo Kolarine koristi bivšu crkvicu sv. Jurja, koja je u srednjovjekovnim dokumentima vezana uz Podlužje. Tako smo dobili zaista relativno preciznu lokaciju Maline vasi u prostoru Kolarine.²⁹ Sada se

²⁴ 1409. 10. X. Nikola Radojević de genere Cotugno ima neku zemlju u blizini Podgrada, ... *tertia partem ville vocata Tribotono comitatus Ostrovice ... infra hos confines: de borea villa ... de siveco Johannis de Cetina, de traversa ... draga, de quirina Podgracie*. Povijesni arhiv u Zadru (dalje PAZd), Spisi zaderskih bilježnika (dalje SZB), J. Trotis, B I, F III/L, 24.

²⁵ 1399., 27. XI. ... *vendiderit et venditionem fecerit domino comiti Thertico Curiacich septem sortes terre laboratus ipsarum domine Anne et filiarum suarum predictarum positas in villa Malinanase districtus Lucbe et pertinencii castri Ostrovice et Scardone infra hos confines: de traversa est villa Podgracie, de siveco est villa Ciochonicich partim et partim villa Creselji, de quirina villa vocata Vsigliavasu partim et partim villa Pristez, de borea villa vocata Rasuglia partim et partim villa Podgracie, et alios confines veriores cum omnibus et singulis iuribus et pertinentiis*; CD, XVIII., 507.

²⁶ 1446. Šimun Nozdronja prodao je Radoslavu Gradišću iz Podgrada posjed ... *totam et integram terra seu possessionem dicti Ser Simoni ... pertinetam positam in confinio ville Maglinavas de Sabius et in confinio Colarimo districtus Ostrovice*. PAZd, SZB, J. de Calcina, B II.; F III/9, 405.

²⁷ 1390. - *Villa Podlusigie: de traversa villa Motusich part. et art. Starnasne, de siveco villa Rusugle, de quirina villa Cerrane, de borea villa Jarane*, Arhiv HAZU, I. d. f. 33.

²⁸ N. JAKŠIĆ, 1997.

²⁹ F. SMLJANIĆ, Teritorij i granice lučke županije u ranom srednjem vijeku, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 35. (22.), Zadar, 1997., 245., bilj. 224., koristi već spominjane izvore te zaključuje da je Malina vas između Pristega i Kolarine, što nije daleko od istine ali nije sasvim prihvatljivo jer u tom slučaju Malina vas ne bi mogla graničiti s Podgrađem nego bi s Podgrađem graničila Kolarina.

vratimo sjevernim granicama Maline vasi, na sjeverozapadu Rosulja i Pograđe, na sjeveroistoku Podgrađe. Rosulja je zasigurno bila na sjeverozapadu, jer je odnos današnjih toponima Podluga i Kolarine, odnosno crkvice sv. Petke (sv. Juraj) i Kolarine, sjeverozapad-jugoistok. To znači da je Podgrađe na samom sjeveru i sjeveroistoku, odnosno od sjevera do istoka Malinog vasi. Svakako je ta granica jako dugačka, pa se zato Podgrađe i spominje Malinog vasi s dvaju strana svijeta. Srednjovjekovno je Podgrađe dakle današnjoj Kolarini u dugoj liniji od sjevera prema istoku, a danas su na tom prostoru tri toponima, Podgrađe na sjeveru, nešto istočnije Kožlovac, te na sjeveroistoku Lepuri. Dakle, svi bi ta tri današnja toponima bila u prostoru srednjovjekovnog Podgrađa. Lepuri se spominju kako smo već kazali tek krajem 17. stoljeća, a Kožlovac tek krajem 15. stoljeća, ali kao posjed tadašnjeg vojvode Kožula, koji je zadavao dosta brige mletačkoj upravi na granici.³⁰ To znači da je današnji Kožlovac kao toponim nastao tek krajem 15. stoljeća u prostoru srednjovjekovnog Podgrađa.

Tako zapravo važnu ostavu iz Lepura s Kolomanovim novcem ubiciramo u srednjovjekovno Podgrađe.

Slično kao i u Šopotu, gdje je otkriven natpis iz 9. stoljeća s imenom Branimira, u Lepurima je tijekom ljeta 1997. godine otkriven crkveni kompleks iz 9. stoljeća. Tu su pronađeni i ulomci natpisa od kojih za ovu priliku citiram sljedeće: ... *ego autem Kar ...*, ili ... *comiti ...*, obrada skulpture identična je onoj iz Šopota,³¹ *Iobantis electus ...*, s jednakom obradom skulpture kao što je pokazuju natpisi na kojima se također spominje ime kneza Branimira iz Otrisa i Muća, te (*Teu-tes*)*ertus abba*, koji se spominje na čuvenom natpisu s imenom kneza Branimira u Ninu, ako je o istoj osobi riječ. Prema tome i ovdje je riječ o jednom važnom kompleksu još iz vremena Branimira u 9. stoljeću, zatim bogatom nalazu Kolomanova novca u 12. stoljeću te o sjedištu sudbenog stola u 14. i 15. stoljeću.

Nomeće se pitanje prema kojim su kriterijima odabrane ove dvije, međusobno jedva deset kilometara udaljene, povijesne lokacije za sastajališta hrvatskog rođovskog plemstva. Bez svake sumnje ključan je njihov smještaj u središtu sjeverne Dalmacije, na glavnoj cesti. No to svakako neće biti dovoljno za cjelovito objašnjenje. Ovi sastanci hrvatskog plemstva trajali su valjda danima, a ljudi su na njih dolazili pretežno u volovskim zapregama ili rjeđe na konjima.³² To znači da je u blizini moralo biti u izobilju vode za napajanje stoke. Stoga je zanimljivo istaknuti da se upravo u današnjem Šopotu i Kožlovcu (dakle na povijesnim lokacijama Podbrižana i Podgrađa) nalaze jedina dva izvora žive vode, koja je općina Benkovac u doba austrijske vlasti, krajem prošlog stoljeća, uredila kao javne česme i opremila ih natpisima u kojima ističe svoj plemeniti čin.

³⁰ Godine 1498. mletačka je republika raspisala potjernicu za Kožulom, koji je imao veliku morlačku družinu, a 1508. godine predlaže se da ga se primi u mletačku službu i tako suzbiju problemi. M. ŠUNJIĆ, *Dalmacija u XVI stoljeću*, Sarajevo, 1967., 82-83.

³¹ Riječ je o klesarskoj radionici koja je u to vrijeme opremila više crkava u vladarskom krugu, vidi: N. JAKŠIĆ, *Klesarska radionica iz vremena kneza Branimira, Starobrvatska proučavanja*, III./22., Split, 1995., 141-150.

³² N. JAKŠIĆ, 1997. Usporedbe radi podsjećam na Einhardov citat o posljednjem merovinškom kralju Hilderiku gdje u prvom poglavlju svojega *Vita Karoli Magni* kaže: *Quocumque eundem erat, carpento ibat, quod bubus iunctis et bubulo rustico more agerite traheretur. Sic ad palatium, sic ad publicum populi sui conventum, qui annuatim ob regni utilitatem celebrabatur, ire, sic, domum redire solebat.* U prijevodu: Kamo god je trebao ići išao je kolima na dva kotača, koja su vukli upregnuti volovi, a njih je tjerao volar na seljački način. Tako je išao u dvor, tako je išao na opći sabor svog naroda koji se održavao jednom godišnje radi dobrobiti kraljevstva, i tako se vraćao kući. EINHARD, *Život Karla Velikog*, prevela Z. Sikirić, *Latina et Graeca*, Zagreb, 1992. str. 54 i 55.

Kakav se zaključak na temelju iznesenoga nameće. Hrvatsko rodovsko plemstvo držalo se povijesnih lokacija na kojima je održavalo svoje sabore i ročišta. To što su nam vijesti o saborima i ročištima sačuvane tek iz razdoblja razvijenog srednjeg vijeka nipošto ne znači da od najranijih dana nisu zasjedali na istima. Upravo takvo stajalište podupiru važni epigrafski zapisi pronadeni na tim mjestima, a dobro datirani još u vrijeme kneza Branimira. Na tim su se skupovima donosile sve važne odluke za život hrvatske plemićke zajednice, pa je stoga teško pretpostaviti da su odluku o priznavanju ugarskoga kralja donijeli na nekom drugom mjestu. Takvi su događaji, naime, bili usvojeni kao običaj ili protokol. I upravo nam se u ozračju takvih razmišljanja pojavljuje važna ostava Kolomanova novca u srednjovjekovnom Podgrađu, danas Lepurima. Koloman je, kako to materijalni ostaci pokazuju, svoj povijesni susret s predstavnicima hrvatskih plemena morao doživjeti upravo u Podgrađu, jer je to, kako vidimo zahtijevao i stanoviti uzus i protokol, a ostava njegovih 2000 denara to samo potvrđuje. Daje nam to ujedno naslutiti da je Koloman u spomenuto političko postignuće uložio i nešto novca, i čemu sama *Pacta* naravno štiti.

Kada sve materijalne ostatke vezane uz Kolomanovu vojnu na Dalmaciju razvrstamo zemljopisno, valoriziramo njihov značaj i pokušamo izvući stanovite zaključke, nameće nam se sljedeći redoslijed događaja:

Ugarski je vladar neposredno nakon bitke na Gvozdu zagospodario Kninom, kao sjedištem pobjednog hrvatskog vladara. Sjetimo se da mađarski kroničar Simon de Keza piše da je Petar (Svačić) iz Knina.³¹ Time ipak nije bilo završeno preuzimanje vlasti u cijeloj Hrvatskoj. Osim toga, Koloman je u isti mah želio zavladata i Dalmacijom jer je ona od vremena posljednjih hrvatskih vladara zajedno s Hrvatskom činila jedinstveno kraljevstvo. Stoga je umjesto mogućeg sukoba s dvanaest hrvatskih rodova koji su živjeli u neposrednom zaleđu Zadra radije ishodio sporazum nego iscrpljivao svoje snage. Povijesni se susret odigrao u Podgrađu, na mjestu gdje su dvanaestorica od ranije donosila važne odluke za život zajednice. Nešto je političkih bodova Koloman na tom mjestu kupio i novcem te se uskoro nakon sporazuma, iste 1102. godine okrunio za kralja Hrvatske i Dalmacije u Biogradu, nedaleko od Vrane, gdje se čuvala Zvonimirova kruna. Time je put za jači pritisak na Zadar i ostale gradove bio ostvaren. Koloman je uz vojni pritisak i nadalje tražio politička rješenja i saveznike i u gradovima, a našao ih je u reformiranim benediktincima. Nije to bio samo trogorski biskup Ivan, nego i zadarske benediktinke, kojima je prilikom krunjenja u Biogradu, a tri godine prije nego što je zavladao gradovima, podario neke kraljevske povlastice. Ušavši trijumfalno u Zadar 1105. godine Koloman je, naime, uzvratio bogatim darom upravo njima, a one su u znak zahvalnosti znale čuvati uspomenu na njega. To su pokazale i sredinom 15. stoljeća, dakle pod mletačkom upravom, kad su rekonstrukcijom povijesnog zvonika pokazale ne samo svoj politički odnos prema ugarsko-hrvatskom kralju, nego su načinile i drugi povijesni korak. Obavile su na najbolji mogući način i prvi ozbiljan i sustavno proveden restauratorski zahvat u povijesti Hrvata.

³¹ *Iste (Colomanus) quoque in regnum Dalmatiae missis exercitu occidi fecit regem Petrum, qui Hungaris in montibus, qui Gvozd dicitur occurrens, est devictus in montibus memoratis et occisus. Unde iidem montes usque hodie in hungarico Patre Gozdia nominatur. Sedes huius regis et solium in Tenen erat civitate.* F. Rački, *Dokumenta*, Zagreb, 1877., 481.

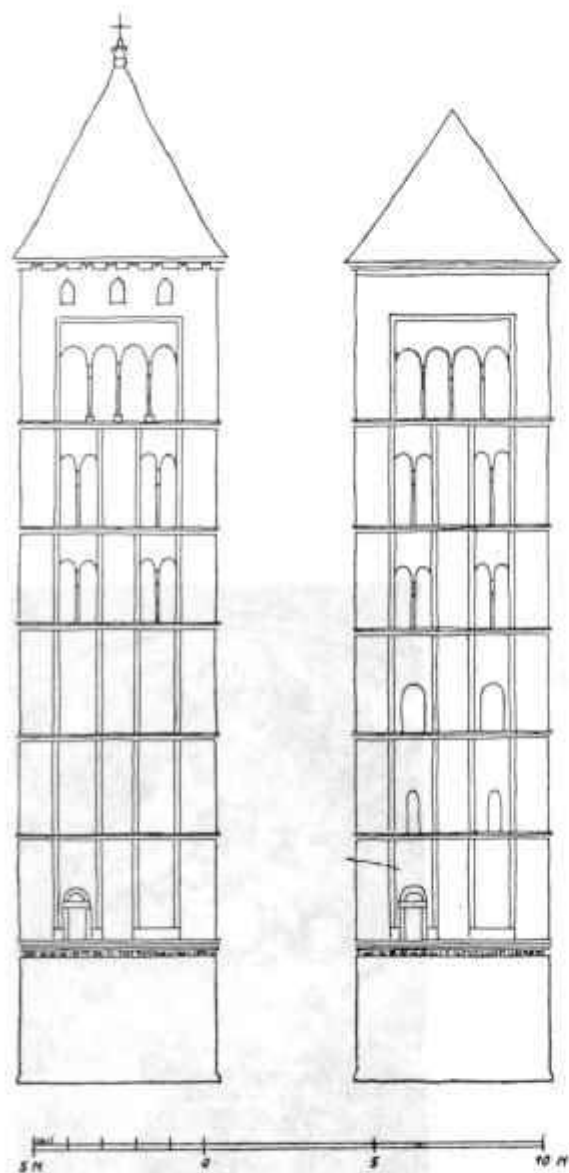
Kolomanov zvonik benediktinskog samostana sv. Marije u Zadru iz 1105. godine

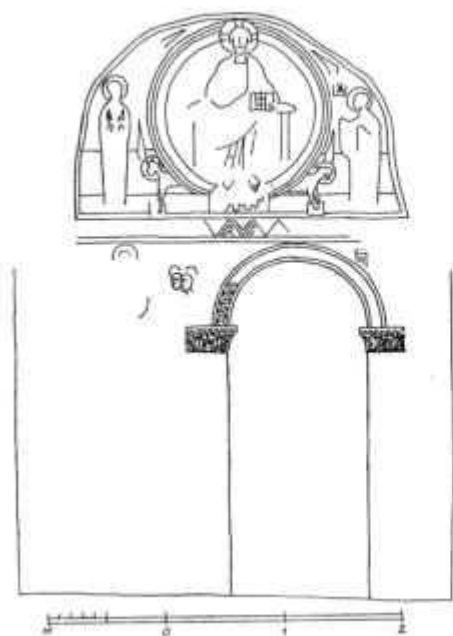
Jedan od četiri kapitela križnorebrastog svoda Kolomanove kapele u zvoniku sv. Marije s dijelovima natpisa kraljeva imena R. CO iz 1105. godine

Jedan od četiri kapitela križnorebrastog svoda Kolomanove kapele u zvoniku sv. Marije s dijelovima natpisa kraljeva imena LLO .. iz 1105. godine

Crtež Kolomanova zvonika sv. Marije i pretpostavljeno stanje prije rekonstrukcije u 15. stoljeću, I. Petricioli

Ostaci kompozicije Krista u slavi na jugoistočnom zidu Kolomanove kapele zvonika, I. Petricioli

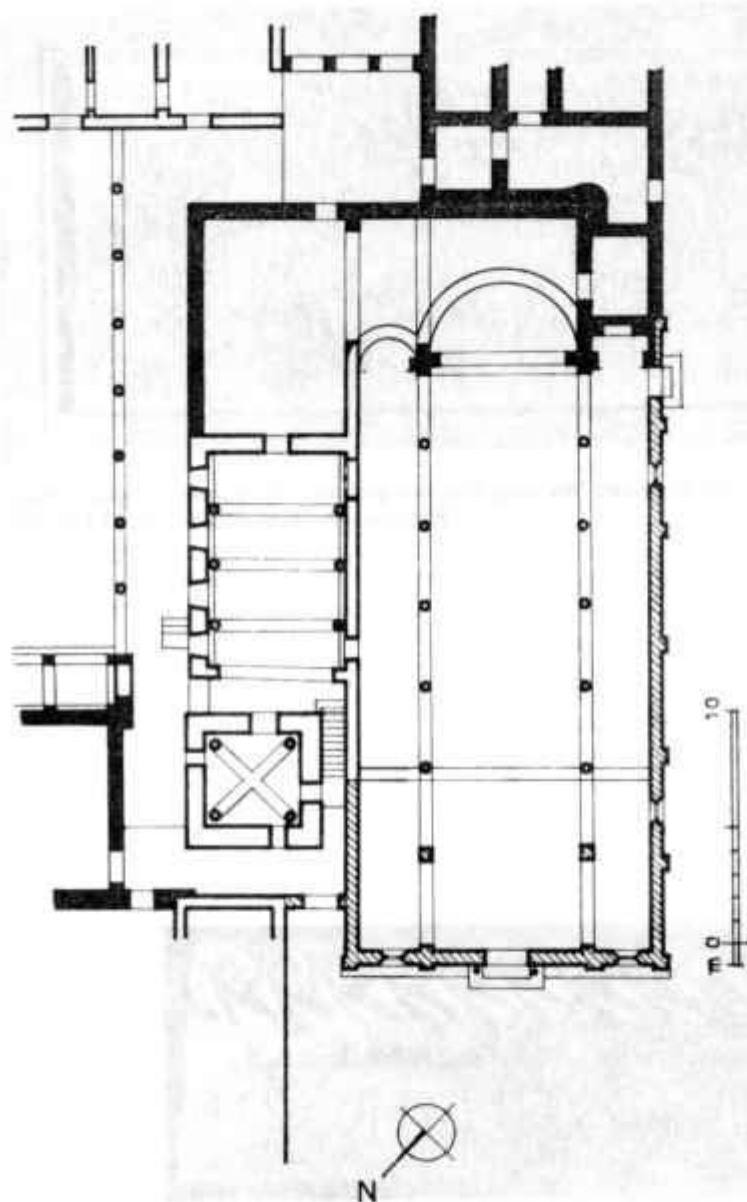
Ostaci fresko kompozicije Krist u slavi iz Kolomanove kapele u zvoniku sv. Marije iz 1105. godine

Epitaf opatice Vekene s njezine grobnice s naznakom o uspostavljanju Kolomanove vlasti u Zadru iz 1111. godine

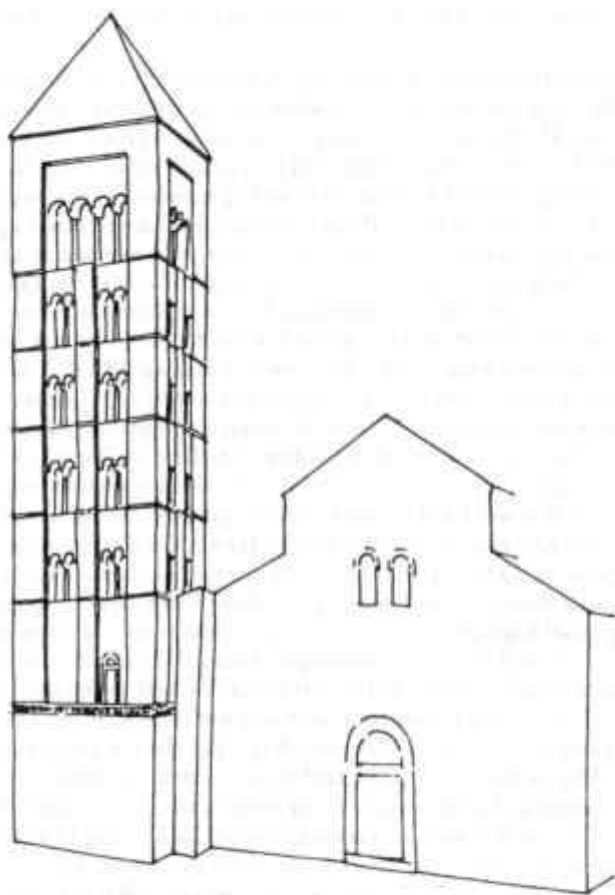

Ulomak s imenom kneza Branimira iz Šopota, srednjovjekovno Podbrižane

Tloris crkve sv. Marije u Zadru s Kolomanovim zvonikom i kapitularnom dvoranom iz prvog desetljeća 12. stoljeća. (šrafirano: dogradnje 16. st., crno: dogradnje 18. st.), I. Petricioli

Rekonstrukcija izgleda zvonika s pročeljem crkve sv. Marije na početku 12. stoljeća, I. Petricioli

Summary

Material reflections of Kolomans war in Northern Dalmatia

The first Hungarian-Croatian king Koloman began his conquest of Dalmatia no later than 1102. His main goal was to establish his rule in Zadar - the capital of this province - as well as in other Dalmatian towns as were Trogir, Split and Rab. The way from Knin - the centre of medieval Croatia - towards Zadar, led him through present-day Ravni kotari. That docile region was during the Middle Ages inhabited by members of the twelve well-known Croatian tribes that are mentioned in the *Pacta Conventa*. In order to avoid a possible clash that would endanger his plan to conquer Zadar, Koloman decided to make an agreement with these tribes. The tribes had to acknowledge him as their king and accept the vassal duty of military service. Every tribe had to give him ten horsemen. In return Koloman exempted them of all taxes. Thanks to this agreement the tribes confirmed or for the first time received their special status in the Croatian medieval society. After his crowning in Biograd 1102, Koloman tried to subdue the Dalmatian towns. He did not accomplish this until 1105. In order to subdue these towns Koloman namely had to find allies, whom he found amongst the reformed Benedictines. Historical sources in this respect mention the bishop of St John in Trogir and the Benedictine nuns of Zadar. Triumphantly entering Zadar in 1105 Koloman expressed his gratitude to these nuns by erecting a bell-tower for the church of their nunnery. An inscription on the bell-tower mentions the year Koloman took Zadar and his favour. On the first floor is Koloman's chapel with the inscription (R. CO LLO MAN NVS) on the four chapters that support the cross-ribbed arch. The chapel is illustrated with fresco's that show a very clear western influence. Unfortunately only very small fragments of the following compositions have been preserved; Honour to Christ, Mourning and Woman peacebringer. Because the chapters in the hall of the nunnery have the similar beadmouldings as the chapters in the bell-tower, they both represent a unique complex. The hall has a cylindrical arch and was erected by the nun Vekenega, whose crypt is in the same hall. In Vekenega's epitaph of 1111 there is also mention of Koloman's arrival in Zadar. This momentous crypt used to have a fresco of the Revelation in the tradition of Byzantine painting. Koloman's gift to the Benedictine nuns of Zadar was very expensive. We can judge its worth thanks to a contract dating back to the 15th century which was concluded in order to reconstruct the upper floors of the bell-tower. The cost of this reconstruction amounted up to 950 ducats. During the 19th century in Ravni kotari a discovery was made of more than 2,000 coins of Koloman. They are without doubt material evidence of his very expensive military raid. They were found in the area of the medieval village Podgrade - a village known to be the meeting-place of the twelve mentioned Croatian tribes. The topographical problems of medieval Podgrade are explained in detail and confirmed by new archeological discoveries concerning a very important church-complex stemming from the 9th century. The discovery of Koloman's coins in Podgrade confirms the assumption that Koloman met with representatives of the Croatian tribes exactly here and that he paid for some of his political accomplishments in cash. It also confirms that the continuity of important institutions in Croatian society evidently dates back to before the 12th century. Material evidence of Koloman's raid on Dalmatia between 1102 and 1105 show us that the Hungarian king was a very able politician because he realised his intentions by winning partisans in Croatia and Dalmatia. In doing so one must remember that he invested a large amount of money. The Bell-tower of the Benedictine nuns of Zadar and the discovery of Koloman's coins in medieval Predgrade are for now the only material evidence of his undertaking and at the same time they show us his wise actions.